

Nationaal recht - Duitsland

Aan de vertaling in het Nederlands wordt momenteel gewerkt.

De volgende vertalingen zijn al beschikbaar: [de](#)

Op deze pagina vindt u informatie over het rechtssysteem in Duitsland.

De Bondsrepubliek Duitsland is een democratische, federale en sociale constitutionele staat. De grondrechten en de beginselen van een democratische, federale en sociale constitutionele staat vormen samen de onschendbare kern van de Duitse grondwet, waarvan de naleving wordt gewaarborgd door het *Bundesverfassungsgericht* (federaal grondwettelijk hof).

Rechtsbronnen

De basis van alle rechtsbronnen is de grondwet (**Grundgesetz**) van de Bondsrepubliek Duitsland, die:

- de fundamentele structuur en de essentiële structurele beginselen vastlegt van de staat en zijn hoogste [organen](#);
- de beginselen definieert volgens welke de verkiezingen voor de Bondsdag (*Bundestag*, het Duitse federale parlement) moeten worden gehouden;
- de basis vormt voor de status en rechten van de vrij gekozen leden van de Bondsdag;
- beschrijft hoe de Bondsdag is georganiseerd en zijn taken uitvoert.

Soorten rechtsinstrumenten – beschrijving

De nationale geschreven rechtsbronnen zijn in wezen de grondwet, de wetten, de Algemene Maatregelen van Bestuur en de statuten; daarnaast komen als ongeschreven rechtsbronnen de algemene regels van het volkenrecht, het gewoonterecht en de jurisprudentie (in het bijzonder arresten van het *Bundesverfassungsgericht*).

Duitsland is een federale staat die bestaat uit 16 deelstaten – de Länder. Er zijn daarom **federale wetten**, die binnen het gehele grondgebied van de Bond gelden, en **deelstaatwetten** die alleen geldig zijn in de betreffende deelstaat. Elke deelstaat heeft zijn eigen constitutie en heeft ook, binnen het rechtskader van de grondwet, de bevoegdheid om wetgeving, Algemene Maatregelen van Bestuur en statuten aan te nemen.

De **wetgevende bevoegdheden** van de Bond en de deelstaten zijn nauwkeurig vastgelegd in de grondwet. In de artikelen 71 tot en met 74 zijn de wetgevende bevoegdheden van de Bond vastgelegd. In alle andere gevallen zijn de deelstaten verantwoordelijk.

Exclusieve wetgevende macht van de Bond

Op de gebieden die binnen de exclusieve wetgevende macht van de Bond vallen, hebben de deelstaten alleen de bevoegdheid om wetgeving aan te nemen als ze hiertoe expliciet gemachtigd zijn door een federale wet (artikel 71 van de grondwet).

Op grond van artikel 73 van de grondwet heeft de Bond exclusieve wetgevende macht op (onder meer) de volgende **gebieden**: alle kwesties op het gebied van buitenlands beleid, defensie (inclusief de bescherming van de burgerbevolking), burgerschap, vrijheid van verkeer, paspoorten, verblijfsregistratie en identiteitsbewijzen, immigratie, emigratie en uitzetting, valuta en geld, de eenheid van het douane- en handelsgebied, luchtverkeer, samenwerking tussen de Bond en de deelstaten met betrekking tot rederij en de wet inzake wapens en explosieven.

Concurrerende wetgevende bevoegdheden

Op gebieden die onder concurrerende wetgeving vallen hebben de deelstaten het recht om wetgeving aan te nemen, mits en voor zover de Bond haar wetgevende bevoegdheden op datzelfde gebied niet uitoefent (artikel 72 van de grondwet). De **rechtsgebieden** die onder concurrerende wetgeving vallen zijn onder meer burgerlijk recht, strafrecht en verkeersrecht, alsmede het verenigingsrecht, de wet met betrekking tot verblijf en vestiging van buitenlandse staatsburgers, de wetgeving inzake economische

zaken, arbeidsrecht en bepaalde aspecten van consumentenbescherming. Met betrekking tot bepaalde zaken die op grond van artikel 74 van de grondwet binnen de werkingssfeer van samenlopende wetgeving vallen, heeft de Bond uitsluitend het recht om wetgeving aan te nemen mits en voor zover de totstandbrenging van gelijkwaardige leefomstandigheden binnen het gehele grondgebied van de Bond of de handhaving van juridische of economische eenheid federale regelgeving noodzakelijk maken in het nationaal belang.

Deelstaatwetten mogen niet in strijd zijn met federale wetten. Artikel 31 van de grondwet stelt: **“De federale wetgeving prevaleert boven de deelstaatwetgeving.”** Dit beginsel geldt ongeacht de hiërarchische status van de strijdige regels, dus een federale verordening gaat bijvoorbeeld voor de constitutie van een deelstaat.

Normenhiërarchie

De grondwet staat het hoogst in de hiërarchie van binnenlandse wetgeving. Hij gaat boven alle andere binnenlandse rechtsbronnen en vormt het instrument waarop het volledige Duitse rechtsstelsel rust. Elke wettelijke bepaling die in Duitsland wordt aangenomen moet in overeenstemming zijn met de grondwet, zowel formeel als inhoudelijk. Daarom bepaalt artikel 20, lid 3 van de grondwet dat de wetgevende macht gebonden is aan de grondwet en de uitvoerende en rechtsprekende macht aan de wet en het recht. De wetgevende, uitvoerende en rechtsprekende macht zijn in het bijzonder gebonden aan de grondrechten die zijn vastgelegd in de artikelen 1 tot en met 19 van de grondwet, die rechtstreeks toepasselijk recht vormen (artikel 1, lid 3). **De voorrang van de grondwet** wordt uiteindelijk gewaarborgd door het *Bundesverfassungsgericht*.

Artikel 79, lid 2 bepaalt dat de grondwet alleen kan worden **gewijzigd** door een tweederdemeerderheid van de leden van de Bondsdag en twee derde van de stemmen van de Bondsraad (*Bundesrat*). Via de Bondsraad nemen de deelstaten deel aan de vaststelling van de wetgeving binnen en het bestuur van de Bond en aan zaken met betrekking tot de Europese Unie. Bepaalde essentiële onderdelen van de grondwet – te weten de verdeling van de Bond in deelstaten, hun deelname aan het wetgevingsproces en de beginselen die zijn vastgelegd in de artikelen 1 en 20 – mogen helemaal niet worden gewijzigd (artikel 79, lid 3).

De algemene bepalingen van het **internationaal recht** staan lager in de hiërarchie dan de grondwet, maar hoger dan de wetten van de Bond en de deelstaten. De grondwet stelt expliciet dat deze algemene bepalingen een integraal deel uitmaken van de federale wetgeving en dat ze voorrang hebben boven deze wetten en direct rechten en plichten scheppen voor de inwoners van het grondgebied van de Bond (artikel 25). Tot deze algemene bepalingen van het internationaal recht met rechtsgevolg voor individuen (d.w.z. niet alleen regels die van belang zijn voor de staat) behoren onder meer de garantie van een passende vorm van rechtsbescherming voor vreemdelingen en het 'specialiteitsbeginsel', dat bepaalt dat strafzaken gebonden zijn aan de voorwaarden voor uitlevering die de uitleverende staat heeft gesteld.

Wetgeving staat lager in de hiërarchie dan de grondwet. De wetgevende bevoegdheden van de Bond met betrekking tot de deelstaten zijn nauwkeurig vastgelegd in de grondwet (artikelen 71-74). Wetten worden aangenomen door de Bondsdag in samenwerking met de Bondsraad. Wetsvoorstellen kunnen worden ingediend in de **Bondsdag** door de Bondsregering, door de Bondsraad, of door leden van de Bondsdag (door een fractie of 5% van de leden). De grondwet bepaalt de gevallen waarin voor de definitieve goedkeuring van een wet door de Bundestag toestemming nodig is van de **Bondsraad** (op dit moment geldt dat volgens de statistieken die [de Bondsraad](#) op zijn website heeft gepubliceerd voor ongeveer 45% van alle wetten). Voor de overige wetgeving die door de Bondsdag wordt aangenomen mag de Bondsraad alleen bezwaar aantekenen tegen een wetsvoorstel dat is aangenomen door de Bondsdag, die dat bezwaar op zijn beurt mag verwerpen. In het geval van meningsverschillen tussen de Bondsdag en de Bondsraad kan een gemeenschappelijk comité voor gezamenlijke overweging van wetsvoorstellen (het zogenoemde Bemiddelingscomité) bijeen worden geroepen, dat bestaat uit een gelijk aantal leden van de Bondsdag en de Bondsraad (op dit moment 16 leden van elk orgaan). De rol van het Bemiddelingscomité is het opstellen van voorstellen voor het bereiken van unanimiteit, maar het comité kan zelf geen beslissingen nemen namens de Bondsdag en de Bondsraad.

Algemene Maatregelen van Bestuur zijn ondergeschikt aan wetgeving en kunnen worden uitgevaardigd door de federale regering, een Bondsminister of de regeringen van de deelstaten. **Statuten** staan lager in de hiërarchie dan Algemene Maatregelen van Bestuur en kunnen worden uitgevaardigd door een publiekrechtelijke rechtspersoon (bijv. een gemeente).

Institutioneel kader

Instellingen belast met de vaststelling van rechtsvoorschriften

Duitse wetten worden gemaakt door de parlementen. De Bondsdag is daarom het belangrijkste wetgevende orgaan. Hij beslist over alle wetten die onder de bevoegdheid van de Bondsrepubliek Duitsland vallen in een wetgevingsprocedure waaraan ook de Bondsraad moet deelnemen.

De Bondsraad, de federale regering en de leden en fracties van de Bondsdag hebben het recht om nieuwe of herziene wetsteksten in de Bondsdag te introduceren als **wetsvoorstellen**. Over deze wetsvoorstellen wordt gesproken, nagedacht en gestemd in het parlement volgens een nauwkeurig vastgelegde procedure.

Binnen het federale systeem van Duitsland ligt een aanzienlijk deel van de staatsmacht bij de deelstaten en daarom is de Bondsraad ook betrokken bij de aanneming van wetgeving. **Alle wetten worden ter stemming voorgelegd aan de Bondsraad** en deze mag – afhankelijk van de aard van de voorgestelde wetgeving – zelfs de afwijzing van bepaalde voorstellen bevelen.

Bezoek voor meer informatie de website van de [Bondsraad](#).

Proces van wetgeving

Aanneming van wetgeving

De meeste wetsvoorstellen en discussiepunten worden ingediend door de federale regering. Die heeft als middelpunt van de wetgevende macht de meeste ervaring met de tenuitvoerlegging van wetgeving en bezit rechtstreekse kennis over waar in de praktijk nieuwe regelgeving nodig is.

Niet alleen de federale regering, maar ook de Bondsraad en de leden van de Duitse Bondsdag hebben echter het recht **wetsvoorstellen in te dienen** die kunnen leiden tot nieuwe wetten.

Initiatieven van de federale regering of de Bondsraad

Als de federale regering een wet wil wijzigen of invoeren, moet de Bondskanselier het wetsvoorstel eerst voorleggen aan de **Bondsraad**.

De Bondsraad heeft dan in de regel zes weken de tijd om zijn commentaar op het wetsvoorstel in te dienen, waarop de regering dan weer kan reageren met een schriftelijke conclusie van antwoord. De Bondskanselier stuurt het wetsvoorstel vervolgens samen met het commentaar van de Bondsraad naar de Bondsdag. Eén uitzondering op deze procedure is **de ontwerpbegroting**, die tegelijkertijd aan de Bondsraad en de Bondsdag wordt gestuurd.

Een soortgelijke procedure geldt als wetsvoorstellen worden ingediend door de Bondsraad. Zodra de meerderheid van de leden van de Bondsraad voor het wetsvoorstel heeft gestemd, gaat het eerst naar de federale regering, die er haar opmerkingen aan toevoegt, meestal binnen zes weken, en daarna naar de Bondsdag.

Initiatieven van leden van de Bondsdag

Wetsvoorstellen kunnen ook worden ingediend door leden van de Bondsdag. Ze moeten in dat geval worden gesteund door **ten minste één van de fracties** of **ten minste vijf procent van de leden van de Bondsdag**.

Wetsvoorstellen die op deze wijze worden ingediend, hoeven niet eerst te worden voorgelegd aan de Bondsraad. Om die reden laat de regering soms bijzonder **urgente wetsvoorstellen** indienen door haar fracties in de Bondsdag.

Verdeling van gedrukte documenten

Voordat een wetsvoorstel door de Bondsdag kan worden behandeld, moet het eerst worden voorgelegd aan de voorzitter van de Bondsdag en daarna worden geregistreerd en gedrukt door de administratie.

Vervolgens wordt het verdeeld aan alle leden van de Bondsdag en de Bondsraad en de Bondsministeries als een gedrukt document van de Bondsdag.

Zodra het wetsvoorstel op de **agenda voor de plenaire vergadering** is gezet, is de eerste fase van de behandeling in het parlement afgerond: vervolgens kan het **officieel geïntroduceerd** worden in het openbare forum van de Bondsdag.

Drie lezingen in de plenaire vergadering

Als regel worden wetsvoorstellen driemaal besproken in de plenaire vergadering van de Bondsdag – deze debatten worden lezingen genoemd.

Tijdens de eerste lezing wordt alleen een debat gehouden als hiertoe is besloten door de *Ältestenrat* (een speciaal uitvoerend orgaan van de Bondsdag) of als het wordt geëist door een van de fracties. In de meeste gevallen gebeurt dit als wetgevingsprojecten bijzonder controversieel zijn of van bijzonder belang zijn voor het publiek.

Het hoofddoel van de eerste lezing is **een of meerdere commissies aanwijzen** die het voorstel zullen bestuderen en het zullen voorbereiden voor de tweede lezing. Dit geschiedt op basis van aanbevelingen door de *Ältestenrat*.

Als er meerdere commissies worden aangewezen, krijgt één commissie de eindverantwoordelijkheid voor de discussies over het onderwerp en voor het door het parlement loodsen van het wetsvoorstel. De overige commissies wordt gevraagd advies uit te brengen over het wetsvoorstel.

Wetgevingswerkzaamheden in de commissies

De **gedetailleerde wetgevingswerkzaamheden** vinden plaats in de permanente commissies, die bestaan uit leden van alle fracties. De commissieleden stellen zich op de hoogte van het materiaal en bespreken het tijdens hun vergaderingen. Ze kunnen ook deskundigen en vertegenwoordigers van belangengroepen uitnodigen voor openbare hoorzittingen.

Parallel aan het werk dat door de commissies wordt verricht, vormen de fracties **werkgroepen**, waarin ze de betreffende kwesties bestuderen en hun eigen standpunt bepalen.

Het is niet ongebruikelijk dat de fracties in de commissies samenwerken. De meeste wetsvoorstellen worden in meer of mindere mate herzien als gevolg van samenwerking tussen de regeringsfracties en de oppositie.

Na de afronding van de besprekingen zal de commissie met de eindverantwoordelijkheid voor het wetsvoorstel **een verslag presenteren aan de plenaire vergadering** over het verloop en de resultaten van de besprekingen. Het besluit dat deze commissie aanbeveelt, vormt de basis voor de tweede lezing die nu plaatsvindt in de plenaire vergadering.

Debat tijdens de tweede lezing

Voor de tweede lezing ontvangen alle leden de gepubliceerde **aanbeveling voor een besluit** in gedrukte vorm. Ze zijn dus goed voorbereid op het debat. De fracties coördineren nogmaals hun standpunten tijdens interne vergaderingen voorafgaand aan het debat, om één front te kunnen vormen tijdens de openbare tweede lezing.

Na het algemene debat kunnen alle bepalingen in het wetsvoorstel afzonderlijk worden behandeld. In de regel gaat de plenaire vergadering echter direct over tot stemming over het wetsvoorstel als geheel.

Alle leden van de Bondsdag mogen **moties voor amendementen** indienen, die vervolgens meteen in de plenaire vergadering worden behandeld. Als de plenaire vergadering amendementen aanneemt, moet de nieuwe versie van het wetsvoorstel eerst worden gedrukt en verdeeld. Deze procedure kan echter worden ingekort als twee derde van de aanwezige leden daarmee instemt. In dat geval kan de derde lezing onmiddellijk beginnen.

Stemming tijdens de derde lezing

Tijdens de derde lezing wordt alleen een nieuw debat gehouden als een fractie of ten minste 5% van de leden van de Bondsdag daartoe heeft verzocht.

In dit stadium mogen moties voor amendementen niet meer worden ingediend door individuele leden, maar alleen door fracties of door 5% van de leden van de Bondsdag. Bovendien mogen de moties alleen betrekking hebben op amendementen die tijdens de tweede lezing zijn aangenomen.

De definitieve stemming vindt plaats aan het einde van de derde lezing. Als de voorzitter van de Bondsdag vraagt om stemmen voor het wetsvoorstel, stemmen ertegen en onthoudingen, reageren de leden daarop door op te staan.

Zodra een wetsvoorstel de noodzakelijke meerderheid heeft behaald in de plenaire vergadering van de Bondsdag, wordt hij als wet doorgestuurd naar de Bondsraad.

Goedkeuring door de Bondsraad

Via de Bondsraad zijn de deelstaten betrokken bij de vorming van alle elementen van de wetgeving. In dat opzicht zijn de rechten van de Bondsraad om deel te nemen aan het wetgevingsproces heel nauwkeurig omschreven.

De Bondsraad mag geen wijzigingen aanbrengen in een wet die is aangenomen door de Bondsdag. Als de Bondsraad een wet echter niet goedkeurt, kan hij eisen dat het **Bemiddelingscomité** bijeen wordt geroepen. Het Bemiddelingscomité bestaat uit een gelijk aantal leden van de Bondsdag en de Bondsraad.

Voor sommige wetsvoorstellen is goedkeuring door de Bondsraad vereist. Dit geldt bijvoorbeeld voor wetten die van invloed zijn op de financiën en de bestuurlijke bevoegdheden van de deelstaten.

Als het gaat om wetsvoorstellen waartegen de Bondsraad bezwaar mag maken, kan de Bondsdag een wet in werking laten treden, zelfs als er geen overeenstemming is bereikt in het Bemiddelingscomité. Hiervoor is echter een nieuwe stemming nodig, waarin de Bondsdag de wet aanneemt met een absolute meerderheid.

Inwerkingtreding

Zodra een wet is goedgekeurd door de Bondsdag en de Bondsraad, moet hij nog een aantal stadia doorlopen voor hij in werking kan treden.

Een wet die is aangenomen, wordt eerst gedrukt en doorgestuurd naar de **Bondskanselier** en de **bevoegde Bondsminister**, die hem **medeondertekenen**.

Daarna ontvangt de Bondspresident de wet om deze in de wetgeving op te nemen. Hij of zij onderzoekt of de wet is aangenomen **in overeenstemming met de grondwet** en niet in strijd is met de grondwet. Als deze controles zijn verricht, ondertekent de Bondspresident de wet en geeft hij of zij opdracht deze te publiceren in het federale staatsblad (*Bundesgesetzblatt*).

Op dat moment is de wet afgekondigd. Als er geen specifieke datum is genoemd waarop de wet in werking treedt, dan gebeurt dit op de veertiende dag na de datum waarop hij in het federale staatsblad is gepubliceerd.

Bezoek voor meer informatie de website van de [Bondsdag](#).

Juridische gegevensbanken

De Duitse juridische gegevensbank [JURIS](#) van het Bondsministerie van Justitie bevat onder andere de actuele en geldende versie de **federale wetgeving**. Er is ook een volledige set eerdere versies opgenomen, evenals wetten die al zijn gepubliceerd, maar nog niet van kracht zijn geworden.

De gegevensbank bevat tevens het **Eenwordingsverdrag** en verordeningen van de voormalige DDR die nog van toepassing zijn in de Bondsrepubliek Duitsland.

Het **recht van de deelstaten** (*Länder*) is volledig en actueel.

Bepaalde wetteksten zijn ook beschikbaar in het Engels, bijvoorbeeld:

- het [burgerlijk wetboek](#) (BGB)
- het [wetboek van strafrecht](#) (StGB)
- delen van de [preambule van het burgerlijk wetboek](#) (EGBGB).

De gegevensbank is **niet gratis toegankelijk**.

Twee juridische gegevensbanken met daarin bijna alle actuele federale wetgeving (waaronder Algemene Maatregelen van Bestuur) zijn voor alle geïnteresseerde burgers gratis te raadplegen op de site [Gesetze im Internet](#) en via [het Bondsministerie van Justitie](#). Beide gegevensbanken worden aangeboden door het Bondsministerie van Justitie in samenwerking met Juris GmbH.

Daarnaast beheert het Bondsministerie van Binnenlandse Zaken – in samenwerking met Juris GmbH – [een gegevensbank voor de publicatie van federale verordeningen](#)

Links

[Duitse Bondsregering](#)

[Publicatie van federale verordeningen](#)

[Preambule van het burgerlijk wetboek](#)

[Wetboek van strafrecht](#)

[Burgerlijk wetboek](#)

[Bondsdag](#)

[Organen](#)

De verschillende taalversies van deze pagina worden bijgehouden door de betrokken lidstaten. De informatie wordt vertaald door de diensten van de Europese Commissie. Eventuele aanpassingen zijn daarom mogelijk nog niet verwerkt in de vertalingen. De Europese Commissie aanvaardt geen verantwoordelijkheid of aansprakelijkheid met betrekking tot informatie of gegevens in dit document. Zie de juridische mededeling voor auteursrechtelijke bepalingen van de lidstaat die verantwoordelijk is voor deze pagina.

